

FLEMMING KRUSE

Historisk Botanisk Have i Vordingborg

Historisk Botanisk Have i Vordingborg er en dejlig have. Her kan man se, hvordan dansk havekunst kunne tage sig ud i midten af 1600-tallet. Haven illustrerer den ældste danske havebog, Hans Rasmussøns *Blocks Horticultura Danica* (1647), og man kan se og dufte, hvilke urter der blev dyrket dengang. Endelig er haven et monument over G.N. Brandt og hans bestræbelser i dansk havekunst i begyndelsen af 1920'erne. Alle disse forhold gør haven unik i havebrugshistorisk og havekunstnerisk sammenhæng.

Havens historie og baggrund

Initiativet til anlæggelsen af en "historisk have" ved Vordingborg Slotsruin skyldes G.N. Brandt, som efter henvendelse fra Turistforeningen i Vordingborg var blevet bedt om at give råd og vejledning til ordning af ruinpladsen i Vordingborg. I en betænkning fra 1919 redegjorde han for de forhold, der kunne gøre stedet velordnet, stemningsfuldt og hyggeligt, herunder anlæggelse af en historisk have.

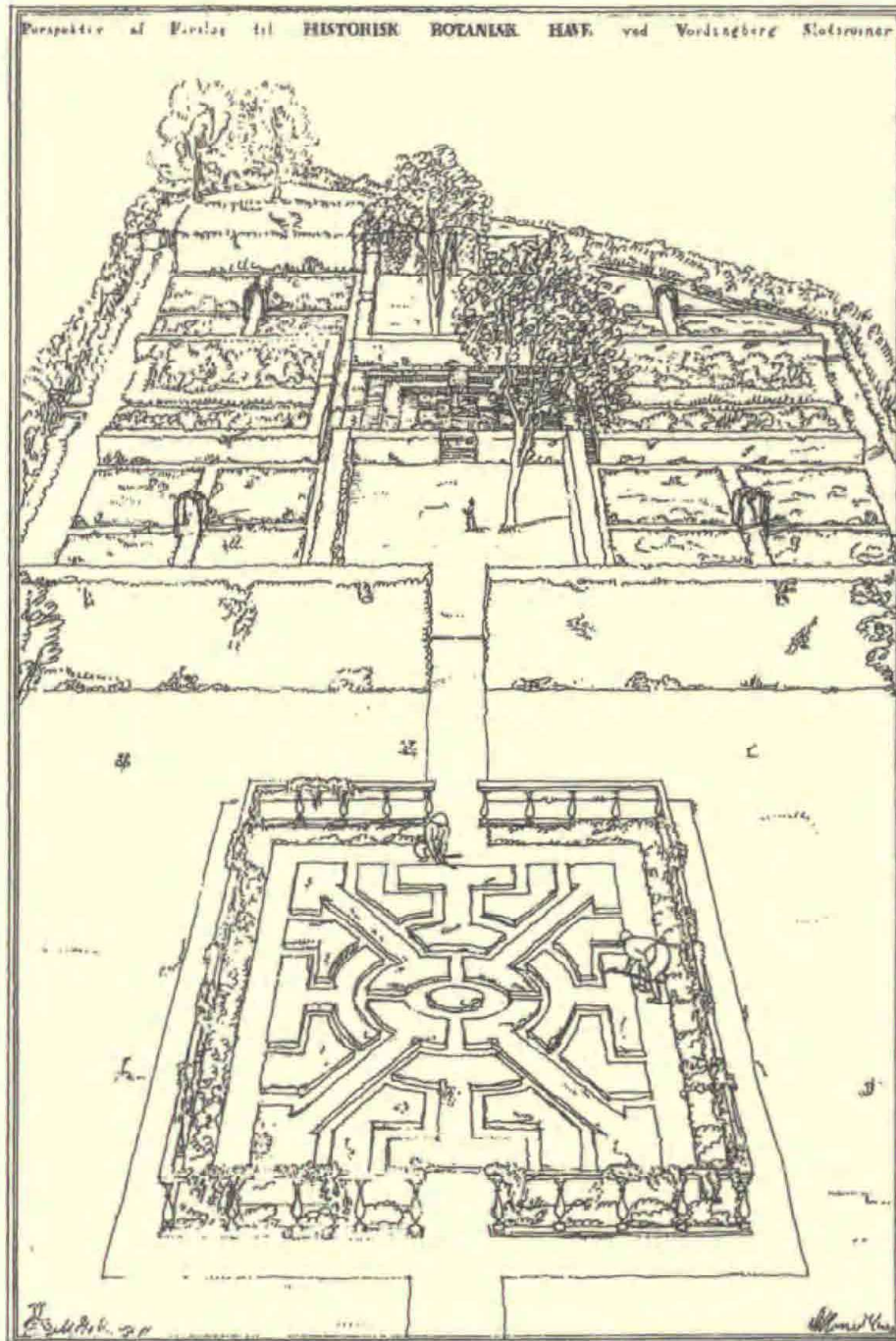
Stedet for den "historiske have" blev udset til et afgrænset, forsænket hjørne af terrænet, hvor der i forvejen lå en have. "Det lukkede haverum, den passende størrelse, de gode læ- og jordbundsforhold, hældningen mod syd, de ærværdige træer, den særlige charme som indhegningen af ruinmuren og det gamle stengærde giver, den ejendommelige høje beliggenhed som hængende have, den smukke udsigt og omgivelserne, – alt dette gør, at det vil være umuligt at finde en plads bedre egnet til dette formål".¹

Haven blev i 1921 udført i overensstemmelse med Brandts planer og fik navnet Historisk Botanisk Have i Vordingborg. Havens anlæg

FLEMMING KRUSE · naturchef og stadsgartner · Vordingborg Kommune
flkr@vordingborg.dk

kostede 10.000 kr., som blev skaffet af Vordingborg Byråd og Turistforeningen. Arbejdet med havens anlæggelse blev lagt i hænderne på den "bekendte, kundskabsrige Gartner Hansen på Oringe".² Historisk Botanisk Have er på 2200 m².³

Historisk Botanisk Have i Vordingborg. Perspektiv tegnet af arkitekten Fritz Schlegel, 1919. Idéen til og selve udformningen af haven var G.N. Brandts værk.

Havens pleje

At pleje og udvikle en have som Historisk Botanisk Have er en krævende opgave, hvis haven skal leve op til målsætningen om at være en historisk undervisningshave. Haven skal gennem sin udformning vise, hvorledes en renæssancehave kunne tage sig ud med hække, gange, inventar og ikke mindst rigdommen af historiske planter. Det er ikke en opgave, som kan løses af hvem som helst, – haven skal se ud, som passes den af selveste "den gamle gartner".

Havens pasning har gennem tiderne været et problem. Willy Hansen skriver i *Havekunst* i 1942, kun 20 år efter havens indvielse, om sit skuffende gensyn med haven: "Hvis man i en del aar ikke har set den, vil gensynet let kunne blive noget trist. Det kan desværre ikke nægtes, at den er blevet ringere. Det er som det kniber med pasningen,..."⁴ I 1944 fik Vordingborg sin første stadsgartner, Mogens Klintø, og med ham ved roret fik haven i en lang årrække den nødvendige opmærksomhed.

I begyndelsen 1980erne var haven sunket ned i glemslen og fremtrådte som et trist anlæg for udplantningsplanter og stort set berøvet de karakteristiske hække, buksbomparterret og den historiske plantsamling. Kulturbedenes buksbomhække var udskiftet med brostenskanter, sat i beton, der knap levede plads til levende planter. Havens ve og vel var overladt til tilfældige langtidsledige. Det var vist det laveste niveau i havens levetid.

Denne situation var udgangspunktet ved min ansættelse som stadsgartner i 1985, og det var naturligvis ikke en situation, der straks lod sig ændre. Pengene og ressourcerne var små. Min interesse for haven var dog vakt, og jeg begyndte at tale havens sag ved alle mulige anledninger. Snart fornemmede jeg en stigende interesse for haven og dens potentiale hos byens borgere, kommunalbestyrelsen og ikke mindst personalet i parkafdelingen. Efter et par år var der skabt interesse for at genoprette haven og tilføre den de penge og arbejdstimer, der skulle til for at vende udviklingen.

Havens usædvanlige planterigdom og særlige pleje stiller store krav til gartnerens plantekendskab og gartneriske håndlag. Håndteringen af de 1-årige og 2-årige arter kræver kendskab til kimplanternes udseende, så de ikke udryddes, når bedene renholdes. Omplantning af stauder og andre flerårige urter kræver også erfaring og et godt håndlag. Klipping af havens hække stiller krav om rettidighed og præcision, der ikke er hverdag i kommunale grønne områder. I dag plejes

og udvikles Historisk Botanisk Have af Natursekretariatets lille stab af gartnere, i et tæt samarbejde med administrationens parkforvaltere, ud fra en fælles opfattelse af havens ide og mål.

Det er fortsat en udfordring at reservere de ressourcer, som kræves til havens ordentlige drift. Vordingborg Kommune er, som en af landets udkantskommuner, under et stort økonomisk pres. Det er dog endnu lykkedes at overbevise kommunalbestyrelsen om det fornuftige i at satse på det grønne miljø og turisme. Historisk Botanisk Have indgår i kommunens grønne planlægning, der er udarbejdet en driftsplan, og der er afsat økonomi. For at opretholde det rette niveau i plejen afsætter vi fra marts til oktober i gennemsnit 15 ugentlige arbejdstimer til "den gamle gartner", plus ekstra når taks- og buksbomhække skal klippes. Trods alt en overkommelig investering for en kommune med 46.000 indbyggere.

Urtebedene

Af Brandts betænkning om en "historisk have" i Vordingborg fremgår det klart, at det er "Plantesamlingen, der er det afgørende ...". Det er her vi kan se "de gamle Almueplanter, der har været i Kulturens, Skønhedens og Lægekunstens tjeneste i Generationer".⁵

Desværre eksisterer der ikke en planteliste for urtebedene fra Brandts hånd. Vi har derfor sammensat en planteliste ud fra en tolkning af det historiske aspekt, studier af samtidige "historiske haver" og efter Brandts egen hensigt med haven: "at skabe en vis gammeldags stemning". Det har ved udarbejdelsen af plantelisten været et udgangspunkt, at de udvalgte planter skulle repræsentere "en god historie".

Vores største inspiration til havens plantesamling har været V.J. Brøndegaards Folk og flora (1987, 2.udgave). Det er et storslået, etnobotanisk værk om forholdet mellem Danmarks vegetation og befolkningen. Værket rummer systematisk indsamlet viden om vildtvoksende og dyrkede planters historie, deres folkelige navne, anvendelse til fester og højtider, som lægemidler, skikke, sagn og tro. Herudover rummer Historisk Samfund for Præstø Amt fra årene 1957 - 1961 og Lolland Falsters Historiske Samfunds Årbog for 1957 spændende etnobotaniske beskrivelser. Endelig har Johan Lange i en række skrifter beriget os med viden om "de gamle Almueplanter". Blandt moderne beskrivelser er det naturligvis ikke til at komme udenom Bernt Løjtnants værdifulde bidrag til vores viden om historiske planter.

Historisk Botanisk Have, her set fra længdeaksens nordlige ende, har indgang fra Slotstorvet og fra stisystemet på selve borgterrænet.

Inden for havens beskyttende mure og de skarpt klippede hække har gartnerne travlt med klargøring, pasning og pleje, samt fortsat udvikling af den historiske have.

De nævnte plantebeskrivelser er på hver deres måde med til at levendegøre havens plantesamling. Vi har naturligvis vores favoritter, når historien skal fortælles. Lad mig nævne nogle af mine egne: Pigæble, Sevenbom, Bulmeurt, Alrunerod, Galnebær, Sankt Hans Urt, Lancet Vejbred, Lægebaldrian, Prikbladet Perikon, Ambra, Have-Malurt, Filtbladet Kongelys, Mesterrod, Peberrod og Kvan. Det er alle sammen planter, der kan give tilhørerne gys og grin, men også viden om og respekt for den historiske planteverden.

Urtebedene følger i deres inddeling den gamle "Kvadratur". De består af fire kvarterer, hvor der dyrkes historiske nytteplanter. De fire kvarterer har hver deres temaer omkring giftplanter, køkkenurter, krydderurter, duftplanter m.v. Alle urtebedene er afgrænset af buksbomhække. Beplantningen består af både enårige og toårige planter, stauder, buske, slyngplanter, løg og knolde. For at styre arbejdet med plantesamlingen, er urtebedene opdelt meget systematisk. Vi har prioriteret, at alle planter har god plads og gode naboer, så havens besøgende har de bedste betingelser for at opleve plantesamlingen. Vi forfølger ikke bevidst nogen botanisk systematik i sammensætningen af planter. I urtebedene dyrkes i alt 140 arter. Se planteliste for havens urtebede.

Dyrkning af de historiske planter er en stadig udfordring for gartnerne. Mange af planterne er vanskelige at dyrke, fordi de spirer dårligt eller langsomt. Prydværdien kan også være kortvarig. Mange af de en- og toårige planter sår sig selv i bedene, men for at opretholde plantesamlingen høster vi normalt frø hvert efterår, som sås ud om foråret. Nogle af planterne gør jorden træt i løbet af nogle få år. F.eks. bliver bulmeurten for hvert år mindre og mindre, indtil jorden udskiftes. På grund af bedenes opdeling, skiltning og foldere m.v. er et sædskifte ikke praktisk for os, selvom det kunne løse mange problemer med dyrkningen. Det er en stor opgave at holde dyrkningsjorden i en god kultur. Jordens frodighed søges opretholdt med komposteret kogødning og kultivering.

Vi accepterer, at havens gæster høster lidt frø til den hjemlige plantesamling. Det er en udmærket måde at sprede kendskab og interesse for de historiske planter. Vi har også kendskab til gæster, der hvert år kommer sejlene til Vordingborg, og som opsøger haven for at høste lidt purløg til en æggekage eller lidt grønt fra vores krydderurter. Tyveri fra haven sker meget sjældent, men i år mistede vi en alrunerod. Den blev revet op af jorden, formentlig stjålet af en lokal kender med bivoks i ørene og en stor sort hund. Vi fandt i hvert fald ikke tyven død i haven.

Blomster i haven

Centralt i Historisk Botanisk Have ligger Lavendelhaven som en labyrint omkring det gamle solur fra 1921. Dette haverum er en oplevelse på en sommerdag hvor lavendlerne blomstrer og fylder rummet med deres duft.

På begge sider af Lavendelhaven ligger en lille blomsterhave. I en lang årrække blev blomsterhaverne tilplantet med en samling af gamle fuchsiaer fra kommunens gartneri. Det var ikke en løsning, vi fandt rigtig for den gamle have, så i 2000 bad vi landskabsarkitekt Jane Schul om at sammensætte en beplantning af historiske stauder fra 1600-tallet. Stauderne har siden fyldt de smukke, hækomkransede rum med farve, duft og liv fra forsommer til sensommer

Blomsterhaverne består af fire bede, der er tilplantet parvist identiske, men spejlvendt, og placeret lidt forskelligt mod øst og vest. Planterne er udvalgt, så de stiller nogenlunde samme krav til jordbund og lys, og som farvemæssigt passer sammen. Farverne er hvide, gule, blå og violette. Se planteliste for blomsterhaver.

De oprindeligt anvendte planter er overvejende rene botaniske arter, men da de ikke alle dyrkes længere, er der valgt sorter, der ligner de botaniske arter mest. Med tilplantningen af blomsterbedene med historiske stauder blev der føjet endnu en oplevelse og formidlingsmulighed til haven. Stauderne overvintres med deres toppe og klippes først ned på Dronningens fødselsdag den 16. april.

Af andre blomster i haven skal nævnes stauderabatterne på begge sider af buksbomhaven med Citrongul Daglilje, *Hemerocallis citrina*, og Haveiris, *Iris germanica*, samt hækkene af Bønderoser, *Paeonia officinalis*, der afgrænser de to nordligste kvarterer. Herudover rummer urtebedene og stengærdet forskellige blomstrende planter.

Inventar

Haven rummer en del inventar, såsom bænke, låger, solur, lysthuse, rækværk m.v., der på afgørende måde er med til at give den "gammeldags" stemning i haven. Alt er udført efter de originale tegninger fra havens anlæg.

Havens bænke har en særlig historie. Der blev til haven tegnet tre særlige bænke, men de blev aldrig udført ved havens anlæggelse i 1921. Der manglede sikkert penge. Først ved havens renovering i 1996 lykkedes det at skaffe pengene og få en dygtig, lokal snedker til at frem-

Buksbomhavens plan er lånt fra Danmarks ældste havebog,
Horticultura Danica, 1647.

stille bænke. Resultatet blev fantastisk, og da bænke var på plads (grundigt fastgjort), var det, som havde de altid stået i haven.

Også lysthusene, der markerer korsgangene i urtebedene, har en særlig historie. De trængte ved havens renovering i 1996 til en istandsættelse, men prisen for en renovering oversteg vores formåen. Lysthusene var trods alt bevaret og fremstod i deres oprindelige tilvirkning fra 1921. Stolperne af kerneeg og rammernes zinkinddækning havde modstået de mange års påvirkning. Redningen kom i 2003, hvor en arv fra en lokal haveelsker muliggjorde en istandsættelse af lysthusene. De fremtræder nu som nye og kan følge haven langt ind i dens næste århundrede.

Lysthusene er tiltænkt en beplantning med slyngplanter: Blåregn, Kaprifolie, Almindelig Vin og Tobakspibeplante. Både bænke og lysthuse er tegnet af arkitekten Fritz Schlegel.

Havens restaurering og 75 års jubilæum

Siden midten af 1980'erne er der løbende foretaget forskellige mindre arbejder og tiltag i haven for at bringe den tilbage til den oprindelige ide og det formål, som var G.N. Brandts vision. Til at begynde med blev genopretningen udført løbende, i forbindelse med den almindelige drift. Et år blev buksbommønsteret renoveret, et andet år blev de "forkerte" brostenskanter afløst af buksbom, og andre år blev stengærdet sat om.

Restaureringsarbejdet tog rigtig fart i 1995, for at haven kunne fremstå i sin oprindelige skikkelse ved 75-års jubilæet i 1996.⁶ Planlægningen af restaureringsarbejdet blev overladt til landskabsarkitekt Andreas Bruun, Køge, der i en årrække forud havde fungeret som konsulent for Vordingborg Kommunes Parkafdeling.

Restaureringsarbejdet blev udført af Parkafdelingens egne gartnere og omfattede i hovedtræk takshækkene, belægninger, kantbede og kantplanter, hegn omkring Buksbomhaven, indgange og låger, en samlet plan for urtebedene samt bænke efter havens gamle tegninger. Alt stod klar til havens 75-års jubilæum ved Sankt Hans 1996.

Havens jubilæum blev fejret med flere arrangementer og kulminerede Sankt Hans Aften, da den lokale teatertrup Spektakulus optrådte og i fire fantastiske scener levendegjorde Heksen, Doktor Schnabel, Alruneroden og Alkymisten i den gamle have.

Historisk Botanisk Have er anlagt med bevidst inspiration fra urtegaardsmanden Hans Rasmussøns Blocks bog, *Horticultura Danica* fra 1647. Bogen er den ældste danske havebog og giver et levende indblik i 1600-tallets gartnerpraksis og havekunstneriske idealer. Fra bogen er bl.a. et buksbommønster overtaget, haven er inddelt efter den gamle "Kvadratur", der er opsat solskiver og bænke, og der dyrkes roser på et rækværk med guldkugler. Alt sammen for at skabe autenticitet, herunder den rette historiske karakter og stemning.

Buksbomhaven

Buksbomhavens mønster er kopieret efter *Horticultura Danica* og repræsenterer i alt 170 meter buksbomhæk. Buksbomhaven blev genskabt i maj 1988. Den blev etableret med stiklinger, der blev stukket direkte i den veltilberedte jordbund. Arbejdet blev udført af to dygtige gartnere og tog tre dage. Stiklingerne blev klippet af en gammel buksbomhæk på Kastaniegården i Bakkebølle, øst for Vordingborg. De slog

Havens righoldige plantesamling var for G.N. Brandt dens særkende og stolthed. Især omkring Skr. Hans står mange af blomsterne i fuldt flor.

villigt rod og har nu i snart 25 år prydet haven. Buksbommønsteret klippes en gang om året, i april, inden knopperne bryder. Så står hækken stram og grøn hele sommeren.

Buksbommønsterets beplantning med udplantningsplanter har gennem årene givet anledning til diskussion og overvejelser blandt havens venner. En gruppe mener, at buksbommønsteret bør stå rent og uden forstyrrende blomster. En anden gruppe mener, at tilplantningen hvert år er et af havens højdepunkter. Havens administration har hidtil forsvaret den årlige tilplantning. Hvert år planlægges en ny beplantning, der afspejler temaet i kommunens blomsterprogram. Men vi har overvejet, om vi et år skal udskifte blomsterne med farvet grus og se havegæsternes reaktion på et sådant initiativ.

Buksbomhaven er omgivet af et rødmalet rækværk med guldkugler, som bænke og lysthusene tegnet af arkitekt Fritz Schlegel. Rækværket er beplantet med Centifolieroser i sorterne "Blanchefleur" og "Gros Chou de Hollande". En interessant detalje i perspektivtegningen af Buksbomhaven er de to gartnere, der ses i arbejde med saks og spade.⁷ Figureerne minder med deres hatte, i type og arbejdsstilling,

så meget om Pieter Brueghels stik (1570) af gartnere på forårsarbejde i en have, at der næppe er tvivl om Fritz Schlegels inspirationskilde. Det er i øvrigt samme motiv, der i fyrre år har prydet forsiden på Havebrugshistorisk Selskabs årsskrift *Fra kvangård til humlekule*.

Havens formidling

Historisk Botanisk Have er en undervisningshave. Det er slået fast i havens formål. Derfor har formidling og det pædagogiske aspekt en stor plads. Hensigten med haven er at skabe en ramme for en samling af gamle haveplanter af den slags som allerede i 1921 var dem "vore Bedsteforældre og vore Forfædre før dem har dyrket, og som nu er sjældent plantede og endnu sjældnere i Handelen"⁸. Havens formidling varetages på mange forskellige måder. De fleste besøgende møder skiltningen i haven. Ved ind- og udgange er der placeret skilte med et oversigtskort og en kort introduktion til haven. Ved alle urtebede er der placeret et skilt, der på et lille kort viser, hvilke planter der dyrkes hvor. Der er udarbejdet en lille 5-fløjet folder, der lidt mere indgående fortæller om haven og dens plantesamling. Der gives en beskrivelse af Læge-Stokrose og Bulmeurt som eksempler på havens historiske plantesamling.

Den bedste formidling er dog den, der sker direkte til et interesseret publikum. Her kan, afhængig af publikums interesse, fortælles om G.N. Brandt, havens historie og ikke mindst om de mange spændende planter. Vordingborg Kommune tilbyder hvert år et antal rundvisninger i haven, men de fleste ture er bestilt af interesserede grupper.

Hvert år holder Vordingborg Kommune Sankt Hans Aften på borgterrænet. Lige netop den aften er den store formidlingsaften i Historisk Botanisk Have. På lige netop dette tidspunkt af året har havens urter deres stærkeste virkning, og planternes overnaturlige kræfter lader sig afprøve. Vi kan fortælle om hekse og troldkarle, og vi kan vise ingredienserne i heksens flyvesalve: valmuesaft, natskygge, pigæble, skarntyde og bulmeurt. Kød fra et nyfødt barn må de gysende gæster selv tænke sig til. Vi kan også berette om heksene, der videreførte oldtidens urtemedicinske virksomhed og indsamlede de planter, de skulle bruge, eller dyrkede dem et hemmeligt sted, – Heksens Urtehave. Heksene havde tiltro til deres evner til at forholde sig til ulykker og sygdom, i en kombination af trylleformularer og urtemedicinsk behandling. Vi bidrager endvidere til at udbrede kendskabet til haven gennem artikler i aviser, blade og tidsskrifter.

Fremtiden

Historisk Botanisk Have nærmer sig sit 100 års jubilæum i 2021. Set ud fra havens udvikling den seneste årrække er der grund til at se lyst på havens fremtid. Haven er kendt og anerkendt, og den indtager en central plads i kommunens planlægning. Haven er i en god tilstand.

I september 2013 indvies Danmarks Borgcenter på Vordingborgs gamle borgterræn. Borgcenteret skal forske i og formidle Danmarks middelalderborge og ikke mindst Vordingborg borgterræn. Danmarks Borgcenter skal formidle stedets historie på en levende og nutidig måde. Projektet omfatter et nyt udstillingshus, en renovering og opgradering af hele borgområdet og de tilgrænsende bydele, således at området gøres mere attraktivt for besøgende og byens borgere. Konkret vil der ske en bearbejdning af landskabet, mure og bygningsrester vil blive afdækket og renoveret, stisystemet omlægges og udbygges, beplantningen reduceres i et omfang, der fremmer opfattelsen af borgen, der arbejdes med belysning samt med genskabelse af borgens voldgrave. Generelt vil de fysiske markeringer bidrage til at formidle den grundlæggende historie om borgens arkitektur og de historiske begivenheder, der her har fundet sted.

Præmisserne for Danmarks Borgcenter har været, at borgterrænets hidtidige anvendelse som Vordingborgs bypark kan opretholdes. Det betyder bl.a., at der er taget vidtgående hensyn til områdets bestand af træer, flagermus, markfirben og grønbroget tudse, samt ikke mindst de mange, såkaldt levende fortidsminder, dvs. de gamle, indførte kulturplanter som blev dyrket i middelalderen og i århundreder har overlevet på borgterrænet.

Historisk Botanisk Have vil blive et betydningsfuldt element i borgområdets fremtid. Borgcenterplanerne kræver ingen ændringer i havens ide og formål. Fysisk vil borgcenterprojektet give mulighed for, at en grim, opmuret stensætning mod Slotstorvet nedbrydes og erstattes med et nyt, dobbelt stengærde i forlængelse af det eksisterende mod øst. Den gamle gruppe hestekastanjer er desværre udlevet og vil blive erstattet af nye, store træer på den grusbelagte forplads mod Slotstorvet. Nyplantningen med store træer vil sikre balancen i haven og det visuelle udtryk fra Slotstorvet. Samlet vil indgrebet sikre et lidt mere åbent område med større sammenhæng med både Slotstorvet og det nye udstillingshus. Budgettet for det samlede Borgcenterprojekt beløber sig til 130 mio. kr. Drift af have og borgterræn skal fortsat forestås af Vordingborg Kommunes Natursekretariat.

Noter

1. Johannes Tholle, 'Historiske-Botaniske Haver i Danmark', i: Havekunst, 1925, 1. G.N. Brandts betænkning fra 1919 citeres i artiklen.
2. Op.cit.
3. Havens tilblivelse og historie er beskrevet detaljeret flere steder, bl.a. i: Fra kvangård til humlekule, 1995, 25.
4. Willy Hansen, 'Hvordan bliver slotsbanken det nationale samlingssted?', i: Havekunst, 1942, 7, s.81.
5. Johannes Tholle, op.cit.
6. I forbindelse med regentparrets besøg i Vordingborg havde Historisk Botanisk Have 1. juli 1994 besøg af Dronningen. Besøget var begunstiget af smukt sommervejr, men var desværre inden den store restaurering.
7. Lulu Salto Stephensen, Tradition og fornyelse i dansk havekunst, G.N. Brandt og de første årtier af 1900-tallet, København 1993, s.180.
8. Johannes Tholle, op.cit.

Planteliste for blomsterhaver

FORSOMMER

<i>Anemone sylvestris</i> , 1650	Sommer-Anemone
<i>Euphorbia palustris</i> , 1563	Kær-Vortemælk
<i>Geum montanum</i> , 1673	Bjerg-Nellikerod
<i>Iberis sempervirens</i> 'Snowflake', 1655	Snepude

HØJSOMMER

<i>Cephalaria gigantea</i> , 1650	Skælhoved
<i>Clematis integrifolia</i> , 1650	Lille Staudeklematis
<i>Digitalis grandiflora</i> , 1650	Fingerbøl
<i>Iris sibirica</i> 'Emperor', 1647	Sibirisk Iris
<i>Nepeta</i> × <i>faassenii</i>	Blåkant
<i>Paeonia lactiflora</i> , enkeltblomstret, 1650	Silkepæon
<i>Polemonium caeruleum</i> , 1650	Jakobsstige
<i>Ranunculus acris</i> 'Multiplex', 1688	Guldknop
<i>Salvia nemorosa</i> , 1673	Staude-Salvie
<i>Scabiosa caucasica</i> 'Perfecta', 1673	Kaukasisk Skabiose
<i>Thalictrum aquilegifolium</i> , 1650	Akeleje Frøstjerne

FORSOMMER

<i>Aconitum napellus</i> 'Bressingham Spire', 1563	Ægte Stormhat
<i>Aster amellus</i> 'Oktoberkind', 1650	Virgil Asters
<i>Clematis recta</i> , 1450	Opret Staudeklematis
<i>Eupatorium rugosum</i> , 1673	Hvid Hjortetrøst
<i>Hemerocallis lilio-asphodelus</i> , 1690	Gul Daglilje
<i>Potentilla recta</i> , 1673	Rank Potentil
<i>Salvia glutinosa</i> , 1673	Klæbrig Salvie
<i>Sedum telephium</i> 'Stardust', oprindelig	Sankthansurt
<i>Veratrum album</i> , 1300	Hvid Foldblad
<i>Veronica longifolia</i> , 1673	Langbladet Ærenpris

Planteliste for Urtebede

<i>Achillea milifolium</i>	Almindelig Røllike
<i>Aconitum napellus</i>	Stormhat
<i>Aethusa cynapium</i>	Hundepersille
<i>Agrimonia eupatoria</i>	Almindelig Agermåne
<i>Agrostemma githago</i>	Klinte
<i>Alchemilla vulgaris</i>	Almindelig Løvefod
<i>Allium cepa</i> var. <i>viviparum</i>	Etage-Løg
<i>Allium fistulosum</i>	Pibe-Løg
<i>Allium sativum</i>	Hvid-Løg
<i>Allium schoenoprasum</i>	Pur-Løg
<i>Althea officinalis</i>	Læge-Stokrose
<i>Anchusa officinalis</i>	Læge-Oksetunge
<i>Anemone hepatica</i>	Blå Anemone
<i>Anethum graveolens</i>	Dild
<i>Angelica archangelica</i>	Kvan
<i>Apium graveolens</i>	Selleri
<i>Arctium lappa</i>	Lægeburre
<i>Aristolochia clematitidis</i>	Slangerod
<i>Armoracia rusticana</i>	Peberrod
<i>Artemisia abrotanum</i>	Ambra
<i>Artemisia absinthium</i>	Have-Malurt
<i>Artemisia dracunculoides</i>	Esdragon
<i>Arum maculatum</i>	Dansk Ingefær
<i>Asarum europaeum</i>	Hasselurt
<i>Asparagus officinalis</i>	Asparges
<i>Asperula odorata</i>	Skovmærke
<i>Atriplex hortensis</i>	Have-Melde (rødbladedet form)
<i>Atropa belladonna</i>	Galnebær
<i>Borago officinalis</i>	Hjulkrone
<i>Bryonia dioica</i>	Tvebo Galdebær
<i>Campanula rapunculoides</i>	Ensidig Klokke
<i>Campanula rapunculus</i>	Rapunsel-Klokke
<i>Carum carvi</i>	Kommen
<i>Chelidonium majus</i>	Svaleurt
<i>Cichorium intybus</i>	Cikorie
<i>Colchicum autumnale</i>	Høst-Tidløs
<i>Conium maculatum</i>	Skarntyde
<i>Convallaria majalis</i>	Liljekonval
<i>Coriandrum sativum</i>	Koriander
<i>Crocus sativus</i>	Safran-Krokus
<i>Cynara scolymus</i>	Artiskok
<i>Cynoglossum officinale</i>	Læge-Hundetunge
<i>Daphne mezereum</i>	Pebertræ
<i>Datura stramonium</i>	Almindelig Pigæble
<i>Delphinium consolida</i>	Korn Ridderspore

<i>Dictamnus albus</i>	Diktam
<i>Digitalis purpurea</i>	Fingerbøl
<i>Dipsacus fullonum</i>	Kartebolle
<i>Dryopteris filix-mas</i>	Almindelig Mangeløv
<i>Ecballium elaterium</i>	Æselagurk
<i>Eupatorium cannabinum</i>	Hjortetrøst
<i>Euphorbia cyparissias</i>	Cypres-Vortemælk
<i>Euphorbia lathyris</i>	Kors-Vortemælk
<i>Euphorbia longifolia</i>	Langbladet Vortemælk
<i>Filipendula hexapetala</i>	Knoldet Mjødurt
<i>Filipendula ulmaria</i>	Almindelig Mjødurt
<i>Foeniculum vulgare</i>	Fennikel
<i>Geum urbanum</i>	Feber Nellikerod
<i>Helleborus niger</i>	Julerose
<i>Humulus lupulus</i>	Humle
<i>Hyoscyamus niger</i>	Bulmeurt
<i>Hypericum perforatum</i>	Prikbladet Perikon
<i>Hyssopus officinalis</i>	Isop
<i>Inula helenium</i>	Læge-Alant
<i>Juniperus sabina</i>	Sevembom
<i>Lactuca sativa</i>	Have-Salat
<i>Laurus nobilis</i>	Laurbær
<i>Leonurus cardica</i>	Hjertespend
<i>Lepidium sativum</i>	Have-Karse
<i>Leucosium vernum</i>	Dorthealilje
<i>Levisticum officinale</i>	Løvstikke
<i>Lilium candidum</i>	Madonna-Lilje
<i>Lilium martagon</i>	Krans-Lilje
<i>Lilium tigrinum</i>	Tiger-Lilje
<i>Linium usitatissimum</i>	Hør
<i>Malva moschata</i>	Moskus Katost
<i>Mandragora vernalis</i>	Alrune
<i>Marrubium vulgare</i>	Almindelig Kransburre
<i>Matricaria chamomilla</i>	Vellugtende Kamille
<i>Melissa officinalis</i>	Hjertensfryd
<i>Mentha spicata 'Crispa'</i>	Kruse-Mynte
<i>Mentha spicata 'Piperita'</i>	Peber-Mynte
<i>Myrrhis odorata</i>	Sødskaerm
<i>Nepeta cataria</i>	Katteurt
<i>Nicotiana rustica</i>	Bonde-Tobak
<i>Ocimum basilicum</i>	Basilikum
<i>Olea europaea</i>	Oliven
<i>Onopordum acanthium</i>	Æselfoder
<i>Origanum majorana</i>	Have-Merian
<i>Papaver somniferum</i>	Opium-Valmue
<i>Parietaria officinalis</i>	Springknap
<i>Pastinaca sativus</i>	Pastinak

<i>Petroselinum foliosum</i>	Bredbladet Persille
<i>Peucedanum ostruthium</i>	Mesterrod
<i>Pimpinella anisum</i>	Anis
<i>Plantago lanceolata</i>	Lancer Vejbred
<i>Polygonatum multiflorum</i>	Storkonval
<i>Polygonum bistorta</i>	Slangeurt
<i>Polypodium vulgare</i>	Engelsød
<i>Portulaca oleracea subsp. sativa</i>	Køkken-Portulak
<i>Primula veris</i>	Hulkravet Kodriver
<i>Pulmonaria officinalis</i>	Hvidpletet-Lungeurt
<i>Reseda luteola</i>	Farve-Reseda
<i>Rheum rhabarbarum</i>	Have-Rabarber
<i>Rosmarinus officinalis</i>	Rosmarin
<i>Rumex acetosa var. hort.</i>	Have-Syre
<i>Ruta graveolens</i>	Rude
<i>Salvia officinalis</i>	Læge-Salvie
<i>Sambucus ebulus</i>	Sommer-Hyld
<i>Sanguisorba minor</i>	Blodstillende Bibernelle
<i>Sanguisorba officinalis</i>	Læge-Kvæsurt
<i>Saponaria officinalis</i>	Sæbeurt
<i>Satureja hortensis</i>	Sar
<i>Saxifraga granulata</i>	Kornet Stenbræk
<i>Scorzonere hispanica</i>	Have-Skorzoner
<i>Sedum telephium</i>	Sankthansurt
<i>Sempervivum tectorum</i>	Husløg
<i>Silybum marianum</i>	Marietidsel
<i>Sinapis alba</i>	Gul sennep
<i>Solanum dulcamara</i>	Bittersød Natskygge
<i>Solidago virgaurea</i>	Gyldenris
<i>Stachys officinalis</i>	Lægebetonie
<i>Symphytum officinale</i>	Læge-Kulsukker
<i>Tanacetum balsamita</i>	Balsam
<i>Tanacetum parthenium</i>	Matrem
<i>Tanacetum vulgare</i>	Rejnfan
<i>Tanacetum vulgare 'Crispum'</i>	Kruset Rejnfan
<i>Thymus vulgaris</i>	Have-Timian
<i>Urtica dioeca</i>	Stor Nælde
<i>Valeriana officinalis</i>	Læge-Baldrian
<i>Veratrum album</i>	Hvid Foldblad
<i>Verbascum lychnitis</i>	Bleg Kongelys
<i>Verbascum nigrum</i>	Mørk Kongelys
<i>Verbascum thapsus</i>	Filtbladet Kongelys
<i>Verbena officinalis</i>	Læge-Jernurt
<i>Veronica officinalis</i>	Læge Ærenpris
<i>Vinca minor</i>	Singrøn
<i>Vincetoxicum hirundinaria</i>	Svalerød
<i>Viscum album</i> (på paradisæble)	Mistelten